

مقایسه و تحلیل عملکرد مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گرماب قبل و بعد از خصوصی سازی از دیدگاه کشاورزان

جعفر یعقوبی^۱، صمداله قنبری^۲

چکیده

هدف این مطالعه مقایسه عملکرد ترویج دولتی و خصوصی در مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی بخش گرماب شهرستان خدابنده بود که به روش توصیفی و همبستگی انجام گردیده است. جامعه آماری این تحقیق، کلیه کشاورزان تحت پوشش مرکز گرماب بودند که ۱۲۰ نفر از آنها به روش نمونه گیری خوشه ای انتخاب شدند. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات اعضای هیئت علمی و کارشناسان باسابقه در جهاد کشاورزی تأیید شد. پایایی ابزار نیز با استفاده از آزمون راهنما و محاسبه ضریب کرونباخ آلفا (۰/۷۲ تا ۰/۸۷) تأیید گردید. میزان رضایت کشاورزان در ۲۷ شاخص بررسی شد که نتایج نشان داد میزان رضایت کشاورزان از بخش خصوصی در ۱۷ شاخص به طور معنی داری بیشتر از بخش دولتی و در ۳ شاخص میزان رضایت از بخش دولتی بیشتر از خصوصی بود. در ۷ شاخص نیز تفاوت معنی داری بین رضایت کشاورزان از دو بخش دولتی و خصوصی وجود نداشت.

واژه های کلیدی: خصوصی سازی، ترویج کشاورزی، ترویج دولتی، زنجان

^۱ دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان

مقدمه

به منظور کاستن از مشکلات ترویج دولتی و بالا بردن سطح کیفیت و کمیت خدمات ارائه شده توسط آن، یک راهکار مهم توجه به ترویج خصوصی در کنار ترویج دولتی می باشد. امروزه ناتوانی ترویج دولتی در پاسخ گویی به نیاز مخاطبان، گرایش دولت ها را به سوی ترویج خصوصی سوق داده است (سعدی و همکاران، ۱۳۸۷). یکی از محورهای توسعه در هر کشوری توجه به بخش کشاورزی است. ایجاد اشتغال، کمک به درآمد ملی و تولید غذا و همکاری با صنایع از نقش های بخش کشاورزی است که توجه به این بخش را با اهمیت کرده است (صدیقی و بگلریان، ۱۳۸۳). ولی با به وجود آمدن بحران های مالی، کم شدن بودجه دولت ها، ضعیف بودن عملکرد برنامه ترویجی دولتی، وابستگی به علم و فناوری پیشرفته، بالا بردن کیفیت آن و کم کردن هزینه های دولت باعث به وجود آمدن دیدگاه خصوصی سازی شد (دین پناه و همکاران، ۱۳۸۶). خصوصی سازی در سطح جهانی در اواخر دهه هفتاد و اوایل دهه هشتاد میلادی روی داد که طی آن اقتصاددانان، خصوصی سازی را راه حل رفع بحران های اقتصادی دانستند. سوابق روند حرکت خصوصی بیانگر این موضوع است که خصوصی سازی بهترین پاسخ به مسائل به وجود آمده است (بهتاش و همکاران، ۱۳۸۵). با توجه به اینکه در کشور ما هم به خصوصی سازی توجه زیادی شده است لازم است آثار آن مورد ارزیابی قرار گیرد. با توجه به این امر لازم است که مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گرماب که به بخش خصوصی واگذار شده است مورد بررسی قرار گیرد. مرکز ترویج گرماب در سال ۱۳۷۰ تأسیس شده است و در سال ۱۳۸۷ به بخش خصوصی (شرکت زرخیز) واگذار شده است.

ربیعی، و همکاران (۱۳۸۸) در بررسی نگرش کشاورزان شهرستان طبس نسبت به خصوصی سازی ترویج کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن نشان دادند کشاورزان بیشتر اطلاعات خود را از جهاد کشاورزی می گیرند و میزان اطلاعات دریافت شده از بخش خصوصی، مراکز آزمایشگاهی، تحقیقاتی، کتب و مجلات کشاورزی کم است که نشان دهنده تمایل و انگیزه کم دریافت اطلاعات از بخش خصوصی است. نتایج این تحقیق نشان داد رابطه معنی داری بین سن، سابقه کار، تعداد دفعات مراجعه به مرکز خدمات و فاصله روستا از مرکز با نگرش کشاورز به خصوصی سازی ترویج وجود ندارد.

بررسی ادراک کشاورزان نسبت به خصوصی سازی خدمات ترویج در امور دام در ایران نشان داد در کل استان های مورد مطالعه رابطه مثبت و معنی داری میان نسبت ادراک به خصوصی سازی و سطح تحصیلات، عملکرد محصولات کشاورزی و میزان درآمد وجود دارد. همچنین رابطه مثبتی بین میزان تمایل به خصوصی سازی و ویژگی های اقتصادی در بهره وری و درآمد مانند عملکرد محصولات کشاورزی و میزان درآمد و ویژگی اجتماعی مانند سطح تحصیلات وجود دارد. ارائه خدمات ترویجی به شکل خصوصی در میان کشاورزان با وضع اقتصادی خوب از استقبال بیشتری برخوردار است (رضوانفر و عربی، ۱۳۸۵)

فرخی و صدیقی (۱۳۸۳) نگرش کشاورزان و کارشناسان استان ایلام نسبت به خصوصی سازی ترویج کشاورزی را بررسی کردند که نتایج آن نشان داد فاصله روستا تا مرکز خدمات، موقعیت روستا نسبت به جاده اصلی، سن، سواد، سابقه کار، مساحت اراضی آبی و دیم، دفعات مراجعه به مرکز، درآمد و مشارکت در فعالیت ترویجی با نگرش کشاورزان نسبت به خصوصی سازی هیچ رابطه ای ندارد و بین جمعیت روستا و نگرش کشاورزان نسبت به خصوصی سازی ترویج رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. کشاورزانی که زمین زیادی دارند گرایش مساعدتری نسبت به خصوصی سازی دارند. بین مکانیزاسیون و فعالیت کشاورزی و مشارکت کشاورزان و نگرش به خصوصی سازی رابطه معنی داری وجود دارد.

نتایج بررسی پیامدها، موانع و امکان سنجی خصوصی سازی ترویج کشاورزی در استان اصفهان از دیدگاه کشاورزان نشان داد پایین بودن درآمد کشاورزان، عدم پرداخت هزینه توسط کشاورزان، خرد بودن اراضی، بالا بودن هزینه تولید در بخش کشاورزی، پایین بودن سطح تولیدات کشاورزی، عدم وجود نقدینگی در بخش کشاورزی، پایین بودن تعداد مروجان نسبت به وسعت منطقه و موانع اجتماعی پایین بودن تعداد مروج نسبت به جمعیت کشاورز، زیاد بودن کشاورزان خرده پا و معیشتی، پایین بودن روحیه تعاون و مشارکت کشاورزان، پایین بودن آگاهی و اطلاعات کشاورزان در رابطه با خصوصی سازی ترویج کشاورزی مهم ترین موانع اقتصادی خصوصی سازی می باشند. بر اساس این مطالعه مهم ترین موانع فرهنگی خصوصی سازی نیز عبارت بودند از عدم ارتقای کشاورزان از سنتی به مکانیزه، عدم تمایل کشاورزان به یکپارچگی اراضی، عدم آگاهی جامعه به نقش کشاورزان، وجود خرده فرهنگ دهقانی در بین روستاییان، عدم اعتماد کشاورزان به مروجان، پایین بودن سطح سواد روستاییان، عدم آشنایی کشاورزان به ترویج خصوصی و موانع سیاسی خصوصی سازی مخالفت بعضی سیاست گذاران محلی با ترویج خصوصی، وجود برنامه و قوانین متناقض و تعداد مدیریتهای گوناگون (دین پناه و همکاران، ۱۳۸۶).

نگرش کارشناسان نسبت به خصوصی سازی ترویج کشاورزی در ایران در حد نسبتاً مطلوبی قرار دارد. بین متغیرهای سطح تحصیلات و سابقه فعالیت های ترویجی کارشناسان با نگرش کارشناسان نسبت به خصوصی سازی ترویج کشاورزی رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد (لشگرآرا و حسینی، ۱۳۸۷).

نتایج تحقیقی که توسط خاتون آبادی (۱۳۸۴) انجام شد نشان داد که خدمات ترویجی خصوصی در بین کشاورزان با درآمد بالا نسبت به کشاورزان با درآمد پایین از استقبال بیشتری برخوردار است. اولویت فعالیت های خصوصی ترویجی در زمینه های دفع آفات، فنی و مکانیزاسیون، زراعت و بازاریابی محصولات کشاورزی شناسایی شد. نتایج هم چنین نشان داد که تولیدکنندگان میوه جات و صیفی جات آمادگی بیشتری برای خرید خدمات ترویجی خصوصی از خود دارند و بین ترویج خصوصی از یک طرف و درآمد واحد تولیدی و سطح آگاهی کشاورز و احساس نیاز فوری کشاورز از طرف دیگر همبستگی مثبت بالایی وجود دارد. همچنین از میان گزینه های مختلف برای ساختار ترویج خصوصی بیشترین امتیاز را تعاونی ترویج و آموزش و از میان گزینه های مختلف برای چگونگی دایر نمودن خدمات ترویج خصوصی بیشترین امتیاز را ایجاد تعاونی های تولیدی کشاورزی به خود اختصاص داد.

نتایج مقایسه عملکرد ادارات ترویج دولتی و شرکت های ترویج خصوصی با استفاده از شاخص های منتخب در استان همدان و با بهره گیری از آزمون t بیانگر این است که بین عملکرد ادارات ترویج دولتی و شرکت های ترویج خصوصی اختلاف معنی داری وجود ندارد (بهرامی و همکاران، ۱۳۸۸)

در مطالعه ای که باوا دی. بی و همکاران (۲۰۰۹) انجام دادند به این نتیجه رسیدند که ۴۱/۳ درصد کشاورزان قویاً موافق هستند که خصوصی سازی و تجاری سازی ترویج می تواند در بهبود ارائه خدمات ترویجی مؤثر باشد. ۴۲/۳ درصد کشاورزان موافق اند که خصوصی سازی و تجاری سازی خدمات ترویج می تواند دسترسی کشاورزان به نهاده های کشاورزی را بهبود ببخشد. ۹۰/۸ درصد عوامل ترویج معتقدند که خصوصی سازی ترویج، کارایی و اثربخشی عوامل ترویج را بهبود خواهد بخشید و ۵۰ درصد آنها موافق اند که خصوصی سازی باعث بهبود ارائه خدمات ترویج خواهد شد.

بر طبق یافته های دایلون، دی. اس و تیواری، دی (۲۰۰۷) ۹۱/۷۵ درصد کشاورزان پرداخت هزینه در قبال خدمات ترویجی برای کشاورزان خرده پا و حاشیه ای را مشکل می دانند. ۸۷/۳۸ درصد کشاورزان گزارش دادند هماهنگی بین آژانس های مختلف توسعه با توجه به خصوصی سازی مشکل خواهد بود و ۷۶/۷۹ درصد کشاورزان گفتند که خصوصی سازی ترویج کشاورزی منجر به بالا رفتن هزینه های تولید خواهد شد.

هدف کلی این تحقیق مقایسه عملکرد ترویج دولتی و خصوصی در مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی بخش گرماب شهرستان خدابنده بود. اهداف اختصاصی شامل بررسی ویژگی های فردی و حرفه ای پاسخگویان؛ بررسی میزان رضایت کشاورزان تحت پوشش مرکز گرماب از خدمات ترویج دولتی، بررسی میزان رضایت کشاورزان تحت پوشش مرکز گرماب از خدمات ترویج خصوصی و مقایسه میزان رضایت کشاورزان تحت پوشش مرکز گرماب از خدمات ترویج دولتی و خصوصی بودند.

روش شناسی

روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق، توصیفی و همبستگی بود. هدف تحقیق حاضر مقایسه میزان رضایت از مرکز ترویج دولتی و بخش خصوصی در مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گرماب بود. جامعه آماری پژوهش کشاورزان تحت پوشش مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گرماب بود. تعداد کل کشاورزان تحت پوشش مرکز گرماب ۵۰۰۰ نفر بود. با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۱۱۰ نفر برآورد گردید. برای اطمینان بیشتر ۱۵۰ پرسشنامه توزیع گردید. در نهایت ۱۲۰ پرسشنامه کامل جمع آوری و تحلیل شد. در این تحقیق از روش نمونه گیری خوشه ای استفاده شد. ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه بود. در ابتدا به وسیله ۱۵ پرسشنامه اطلاعات جمع آوری شد و روایی و پایایی برای آن تأیید گردید. روایی پرسشنامه تحقیق حاضر به تأیید چند نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه و کارشناسان سابقه جهاد کشاورزی رسید. و ضریب آلفای کرونباخ ۰,۷۲ تا ۰,۸۷ به دست آمد که نشان دهنده پایایی مناسب پرسش های ابزار تحقیق بود. داده های حاصل از پرسشنامه ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها و بحث

سن جامعه‌ی آماری بین ۲۵ تا ۷۰ سال با میانگین ۴۹/۲۰ سال بود. سطح سواد جامعه آماری از بی‌سواد تا دیپلم بود. میانگین سطح سواد پاسخگویان ۳,۸۱ با انحراف معیار ۲,۴۳ بود. میانگین تعداد افراد خانوارهای جامعه آماری ۵,۴۵ با انحراف معیار ۰,۹۸ بود. سابقه کشاورزان جامعه آماری بین ۳ تا ۵۵ سال متغیر بود که میانگین آن ۳۲/۲۳ سال بود. از ۱۲۰ کشاورز تحقیق حاضر ۱۱۹ کشاورز دیمی‌کار بود که میانگین زمین آنها ۳۷/۴۲ هکتار و تنها یک کشاورز با زمین آبی ۷ هکتار بود. حداقل زمین دیم جامعه‌ی آماری ۲ هکتار و حداکثر ۱۳۵ هکتار بود. ۱۱۳ نفر از کشاورزان جامعه‌ی آماری میانگین ۱/۴۸ دفعه مراجعه در هر ماه به مرکز ترویج داشتند. حداکثر مراجعه ۴ دفعه بود. به ۸۷ نفر از کشاورزان توسط کارشناس حداکثر ۲ دفعه در ماه مراجعه شده بود. میانگین درآمد ۱۱۶ نفر از کشاورزان جامعه آماری در سال ۱۳۹۰، ۹/۴۲ میلیون تومان بود که بین ۳ تا ۲۰ میلیون تومان متغیر بود. میانگین تعداد کلاس‌های که ۱۱۱ نفر از کشاورزان در آن شرکت کرده بودند ۱,۷۶ بود که حداکثر شرکت در کلاس‌ها ۵ کلاس بود. میانگین تعداد نشریات ترویجی که توسط ۱۰۵ نفر از جامعه آماری دریافت شده بود ۳,۹ بود که حداکثر ۱۰ نشریه بود. ۱۱۹ نفر از کشاورزان با میانگین ۸,۰۷ به مرکز در یک سال گذشته برای مشاوره و آموزش مراجعه داشتند که حداکثر مراجعه ۱۵ بار بود.

برای سنجش میزان رضایت روستاییان از عملکرد مرکز خدمات ترویج در حالت دولتی از ۲۷ شاخص با استفاده از طیف لیکرت ۵ سطحی استفاده شد. نتایج در جدول ۱ آمده است.

همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد از دیدگاه کشاورزان مرکز خدمات دولتی در ۱۴ شاخص از ۲۷ شاخص میانگین بالای ۳ (رضایت در حد متوسط تا خوب) کسب نمود. در ۱۳ شاخص دیگر رضایت کشاورزان از مرکز خدمات دولتی در حد پایین‌تر از متوسط بود. بیشترین ضعف مرکز خدمات دولتی در زمینه‌های ایجاد مزارع آموزشی، نمایش فیلم‌های آموزشی، اجرای جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها بود.

برای سنجش میزان رضایت کشاورزان از مرکز ترویج در حالت خصوصی (شرکت زرخیز) از ۲۷ شاخص استفاده شد که برای سنجش آنها از طیف لیکرت ۵ سطحی استفاده گردید. نتایج در جدول ۲ آمده است.

همان‌طور که مندرجات جدول ۲ نشان می‌دهد مرکز ترویج بعد از خصوصی‌سازی (شرکت زرخیز) از دیدگاه کشاورزان در ۲۰ شاخص از ۲۷ شاخص میانگین بالای ۳ (رضایت در حد متوسط تا خوب) کسب نمود و در ۷ شاخص دیگر رضایت پایین‌تر از متوسط بود ضعف مرکز ترویج بعد از خصوصی‌سازی در توزیع و صدور حواله نهاده کشاورزی (بذر، کود و سموم شیمیایی و ...)، اجرای طرح‌های آمارگیری موردی کشاورزی (دام، منابع طبیعی و ...)، تهیه شناسنامه تولیدکنندگان و بهره‌برداران بخش کشاورزی، شناسایی و معرفی کشاورزان جهت برخورداری از تسهیلات بانکی، جمع‌آوری اطلاعات مربوط به عوامل تولید کشاورزی (نیروی انسانی، آب، خاک، سرمایه، مدیریت، ماشین‌آلات و ...) به‌منظور تشکیل بانک اطلاعات، ایجاد مزارع آموزشی، نمایش فیلم‌های آموزشی، اجرای جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و ...، ترویج و توسعه دستگاه‌های آبیاری تحت فشار و پیگیری امور مربوط به برقی کردن چاه‌های کشاورزی (مراحل شناسایی، مکان‌یابی و پیگیری عملیات) بود.

جدول ۱- میزان رضایت کشاورزان از خدمات ترویج بخش دولتی

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
ترویج و توسعه کشت محصولات استراتژیک و اساسی مثل گندم	۳,۳۴	۰,۷۱	۰,۲۱
کاهش ضایعات (معیانه کمباین) - تنظیم ادوات و ماشین‌آلات کشاورزی و ...	۳,۱۸	۰,۷۴	۰,۲۳
پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های گیاهی	۳,۱۸	۰,۸۲	۰,۲۶
توسعه روش‌های نوین آموزشی و ترویجی (از جمله تسهیلگری و ...)	۳,۱۵	۰,۸۱	۰,۲۶
طرح تغذیه باغات (نمونه‌گیری، تحلیل و اعلام نتیجه - اقدام)	۳,۱۳	۰,۷۴	۰,۲۴
ترویج و معرفی فناوری‌های جدید در مراحل کاشت، داشت و برداشت	۳,۰۸	۰,۷۵	۰,۲۴
تهیه و توزیع نهال و بذر	۳,۰۸	۰,۸۱	۰,۲۶
نظارت بر اجرای طرح‌های محوری گندم و آبی، دانه‌های روغنی و ...	۳,۰۸	۰,۷۱	۰,۲۳
پیگیری انجام آزمایش‌ها، آب، خاک و برگ در زراعت، باغبانی، شیلات و ...	۳,۰۶	۰,۷۴	۰,۲۴
تهیه شناسنامه تولیدکنندگان و بهره‌برداران بخش کشاورزی	۳,۰۵	۱,۱۱	۰,۳۷
مشاوره و زمینه‌سازی برای ایجاد و توسعه صنایع کشاورزی	۳,۰۴	۰,۷۶	۰,۲۵
نیازسنجی و مسئله‌یابی محلی و منطقه‌ای	۳,۰۲	۰,۸۲	۰,۲۷
توسعه کشت مکانیزه	۳,۰۱	۰,۸۳	۰,۲۸
پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های دامی	۳,۰۰	۰,۸۳	۰,۲۸
شناسایی و معرفی کشاورزان جهت برخورداری از تسهیلات بانکی	۲,۹۹	۱,۰۵	۰,۳۵
کنترل علف‌های هرز در کشت‌های زراعی و باغی	۲,۹۸	۰,۸۷	۰,۲۹
احداث و اصلاح باغات و نهالستان‌ها	۲,۹۸	۰,۸۰	۰,۲۷
بازدید و نظارت بر طرح‌ها و پروژه‌های بخش کشاورزی	۲,۹۶	۰,۸۴	۰,۲۸
توزیع و صدور حواله نهاده کشاورزی (بذر، کود و سموم شیمیایی و ...)	۲,۹۲	۱,۲۵	۰,۴۳
توزیع نشریات ترویجی	۲,۹۰	۰,۵۸	۰,۲۰
مساحی و کیل‌گیری مزارع (گندم آبی و دیم، سیب‌زمینی و ...)	۲,۹۰	۰,۷۳	۰,۲۵
پیگیری تهیه نقشه حاصلخیزی اراضی کشاورزی منطقه	۲,۸۸	۰,۸۹	۰,۳۱
تشکیل کلاس‌های آموزشی (کلاس‌های آموزشی، آموزش انفرادی، بازدید)	۲,۸۳	۰,۷۵	۰,۲۶
اجرای طرح‌های آمارگیری موردی کشاورزی، دام، منابع طبیعی و ...	۲,۸۲	۰,۷۶	۰,۲۷
جمع‌آوری اطلاعات مربوط به عوامل تولید کشاورزی (نیروی انسانی، آب، خاک، سرمایه، مدیریت، ماشین‌آلات و ...) به منظور تشکیل بانک اطلاعات	۲,۶۰	۰,۸۸	۰,۳۴
ایجاد مزارع آموزشی	۱,۹۲	۰,۹۴	۰,۴۹
نمایش فیلم‌های آموزشی، اجرای جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و ...	۱,۸۹	۰,۹۳	۰,۴۹

جدول ۲- میزان رضایت کشاورزان از خدمات ترویج بخش خصوصی

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
تهیه و توزیع نهال و بذر	۴,۶۸	۰,۶۳	۰,۱۴
کنترل علف‌های هرز در کشت‌های زراعی و باغی	۴,۴۹	۰,۸۸	۰,۲۰
پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های گیاهی	۴,۴۳	۰,۸۹	۰,۲۰
مساحی و کیل گیری مزارع (گندم آبی و دیم، سیب‌زمینی و ...)	۴,۲۶	۰,۸۹	۰,۲۱
پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های دامی	۴,۰۰	۱,۱۲	۰,۲۸
توسعه روش‌های نوین آموزشی و ترویجی (از جمله تسهیلگری و ...)	۳,۹۷	۰,۹۵	۰,۲۴
توسعه کشت مکانیزه	۳,۸۳	۰,۹۷	۰,۲۵
ترویج و توسعه کشت محصولات استراتژیک و اساسی مثل گندم	۳,۸۲	۰,۸۹	۰,۲۳
نیازسنجی و مسئله یابی محلی و منطقه‌ای	۳,۷۱	۱,۱۸	۰,۳۲
کاهش ضایعات (معاینه کمباین) - تنظیم ادوات و ماشین‌آلات کشاورزی و ...	۳,۶۴	۰,۸۲	۰,۲۲
احداث و اصلاح باغات و نهالستان‌ها	۳,۵۳	۰,۹۶	۰,۲۷
طرح تغذیه باغات (نمونه‌گیری، تحلیل و اعلام نتیجه - اقدام)	۳,۴۲	۰,۸۹	۰,۲۶
تشکیل کلاس‌های آموزشی (کلاس‌های آموزشی، آموزش انفرادی، بازدید)	۳,۳۱	۰,۹۱	۰,۲۸
ترویج معرفی فناوری‌های جدید در مراحل کاشت، داشت و برداشت	۳,۳۱	۰,۸۱	۰,۲۵
پیگیری تهیه نقشه حاصلخیزی اراضی کشاورزی منطقه	۳,۲۹	۱,۱۵	۰,۳۵
توزیع نشریات ترویجی	۳,۲۴	۰,۵۵	۰,۱۷
نظارت بر اجرای طرح‌های محوری گندم دیم و آبی، دانه‌های روغنی و ...	۳,۱۹	۰,۸۴	۰,۲۶
مشاوره و زمینه‌سازی برای ایجاد و توسعه صنایع کشاورزی	۳,۱۶	۰,۷۹	۰,۲۵
بازدید و نظارت بر طرح‌ها و پروژه‌های بخش کشاورزی	۳,۱۵	۰,۹۷	۰,۳۱
پیگیری انجام آزمایش‌ها، آب، خاک و برگ در زراعت، باغبانی، شیلات و ...	۳,۰۲	۰,۹۳	۰,۳۱
توزیع و صدور حواله نهاده کشاورزی (بذر، کود و سموم شیمیایی و ...)	۲,۸۳	۱,۱۳	۰,۴۰
اجرای طرح‌های آمارگیری موردی کشاورزی، دام، منابع طبیعی و ...	۲,۷۴	۰,۸۴	۰,۳۱
تهیه شناسنامه تولیدکنندگان و بهره‌برداران بخش کشاورزی	۲,۵۹	۰,۹۸	۰,۳۸
شناسایی و معرفی کشاورزان جهت برخورداری از تسهیلات بانکی	۲,۴۲	۰,۹۱	۰,۳۸
جمع‌آوری اطلاعات مربوط به عوامل تولید کشاورزی (نیروی انسانی، آب، خاک، سرمایه، مدیریت، ماشین‌آلات و ...) به منظور تشکیل بانک اطلاعات	۲,۱۸	۰,۸۸	۰,۴۰
ایجاد مزارع آموزشی	۲,۰۵	۱,۰۳	۰,۵۰
نمایش فیلم‌های آموزشی، اجرای جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و ...	۲,۰۳	۱,۰۸	۰,۵۳

برای مقایسه میزان رضایت کشاورزان از مرکز خدمات در حالت دولتی و خصوصی از آزمون t برای دو گروه جفت شده استفاده گردید. نتایج در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- نتایج مقایسه عملکرد بخش دولتی و بخش خصوصی از دیدگاه کشاورزان

شاخص	دولتی	خصوصی	t	معنی داری
تشکیل کلاس‌های آموزشی (کلاس‌های آموزشی، آموزش انفرادی، بازدید)	۲,۸۳	۳,۳۱	۶,۰۶**	۰,۰۰
ایجاد مزارع آموزشی	۱,۹۲	۲,۰۵	۱,۶۸	۰,۰۹۴
نمایش فیلم‌های آموزشی، اجرای جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و ...	۱,۸۹	۲,۰۳	۱,۷۲	۰,۰۸۸
توزیع نشریات ترویجی	۲,۹۰	۳,۲۴	۴,۶۸**	۰,۰۰
کاهش ضایعات (معاینه کمباین) - تنظیم ادوات و ماشین‌آلات کشاورزی و ...	۳,۱۸	۳,۶۴	۵,۱۸**	۰,۰۰
ترویج و توسعه کشت محصولات استراتژیک و اساسی مثل گندم	۳,۳۴	۳,۸۲	۴,۸۶**	۰,۰۰
پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های گیاهی	۳,۱۷	۴,۳۲	۱۰,۹۷**	۰,۰۰
پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های دامی	۳,۰۰	۴,۰۰	۸,۹۳**	۰,۰۰
احداث و اصلاح باغات و نهالستان‌ها	۲,۹۷	۳,۵۲	۵,۵۶**	۰,۰۰
طرح تغذیه باغات (نمونه‌گیری، تحلیل و اعلام نتیجه - اقدام)	۳,۱۲	۳,۴۲	۳,۳۱**	۰,۰۰۱
ترویج و معرفی فناوری‌های جدید در مراحل کاشت، داشت و برداشت	۳,۰۸	۳,۳۱	۲,۲۶*	۰,۰۲۵
توزیع و صدور حواله نهاده کشاورزی (بذر، کود و سموم شیمیایی و ...)	۲,۹۲	۲,۸۳	۰,۵۵	۰,۵۷
نظارت بر اجرای طرح‌های محوری گندم دیم و آبی، دانه‌های روغنی و ...	۳,۰۸	۳,۱۹	۱,۱۳	۰,۲۵
پیگیری انجام آزمایش‌ها، آب، خاک و برگ در زراعت، باغبانی، شیلات و ...	۳,۰۶	۳,۰۲	۰,۳۷	۰,۷۱
مساحی و کیل گیری مزارع (گندم آبی و دیم، سیب زمینی و ...)	۲,۹۰	۴,۲۶	۱۱,۹۷**	۰,۰۰
توسعه کشت مکانیزه	۳,۰۱	۳,۸۳	۷,۶۸**	۰,۰۰
کنترل علف‌های هرز در کشت‌های زراعی و باغی	۲,۹۸	۴,۴۹	۱۵,۰۰**	۰,۰۰
تهیه و توزیع نهال و بذر	۳,۰۸	۴,۶۸	۱۸,۰۰**	۰,۰۰
تهیه شناسنامه تولیدکنندگان و بهره‌برداران بخش کشاورزی	۳,۰۵	۲,۵۹	۵,۲۶**	۰,۰۰
جمع‌آوری اطلاعات مربوط به عوامل تولید کشاورزی	۲,۶۰	۲,۱۸	۴,۶۰**	۰,۰۰
اجرای طرح‌های آمارگیری موردی کشاورزی، دام، منابع طبیعی و ...	۲,۸۲	۲,۷۴	۰,۸۱	۰,۴۲
بازدید و نظارت بر طرح‌ها و پروژه‌های بخش کشاورزی	۲,۹۶	۳,۱۵	۱,۸۰*	۰,۰۷
شناسایی و معرفی کشاورزان جهت برخورداری از تسهیلات بانکی	۲,۹۹	۲,۴۲	۴,۶۵**	۰,۰۰
مشاوره و زمینه‌سازی برای ایجاد و توسعه صنایع کشاورزی	۳,۰۴	۳,۱۶	۱,۴۲	۰,۱۵
پیگیری تهیه نقشه حاصلخیزی اراضی کشاورزی منطقه	۲,۸۸	۳,۲۹	۴,۱۶**	۰,۰۰
نیازسنجی و مسئله یابی محلی و منطقه‌ای	۳,۰۲	۳,۷۱	۶,۵۰**	۰,۰۰
توسعه روش‌های نوین آموزشی و ترویجی (از جمله تسهیلگری و ...)	۳,۱۵	۳,۹۷	۹,۱۴**	۰,۰۰

** معنی‌دار با احتمال ۹۹ درصد * معنی‌دار با احتمال ۹۵ درصد

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول ۳ از ۲۷ شاخص مورد مقایسه بین مرکز ترویج در حالت دولتی و بعد از خصوصی‌سازی (شرکت زرخیز) با آزمون t، میزان رضایت کشاورزان در ۱۷ شاخص شامل تشکیل کلاس‌های آموزشی (کلاس‌های آموزشی، آموزش انفرادی، بازدید)، توزیع نشریات ترویجی، کاهش ضایعات (معاینه کمباین) - تنظیم ادوات و ماشین‌آلات کشاورزی و ...، ترویج و توسعه کشت محصولات استراتژیک و اساسی مثل گندم، پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های گیاهی، پیشگیری و مبارزه با آفات و بیماری‌های دامی، احداث و اصلاح باغات و نهالستان‌ها، طرح تغذیه باغات (نمونه‌گیری، تحلیل و اعلام نتیجه - اقدام)، مساحی و کیل گیری مزارع (گندم آبی و دیم، سیب‌زمینی و ...)، توسعه کشت مکانیزه، کنترل علف‌های هرز در کشت‌های زراعی و باغی، تهیه و توزیع نهال و بذر،

پیگیری تهیه نقشه حاصلخیزی اراضی کشاورزی منطقه، نیازسنجی و مسئله یابی محلی و منطقه‌ای و توسعه روش‌های نوین آموزشی و ترویجی (از جمله تسهیل‌گری و ...) در ترویج خصوصی، ترویج و معرفی فناوری‌های جدید در مراحل کاشت، داشت و برداشت و بازدید و نظارت بر طرح‌ها و پروژه‌های بخش کشاورزی به‌طور معنی‌داری بیشتر از ترویج دولتی بود. همچنین میزان رضایت کشاورزان در ۳ شاخص شامل تهیه شناسنامه تولیدکنندگان و بهره‌برداران بخش کشاورزی، جمع‌آوری اطلاعات مربوط به عوامل تولید کشاورزی (نیروی انسانی، آب، خاک، سرمایه، مدیریت، ماشین‌آلات و ...) به‌منظور تشکیل بانک اطلاعات و شناسایی و معرفی کشاورزان جهت برخورداری از تسهیلات بانکی از ترویج دولتی به‌طور معنی‌داری بیشتر از بخش خصوصی می‌باشد. و در ۷ شاخص شامل ایجاد مزارع آموزشی، نمایش فیلم‌های آموزشی، اجرای جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و ...، توزیع و صدور حواله نهاده کشاورزی (بذر، کود و سموم شیمیایی و ...)، نظارت بر اجرای طرح‌های محوری گندم دیم و آبی، دانه‌های روغنی و ...، پیگیری انجام آزمایش‌ها، آب، خاک و برگ، زراعت، باغبانی، شیلات و ...، اجرای طرح‌های آمارگیری موردی کشاورزی، دام، منابع طبیعی و ... و مشاوره و زمینه‌سازی برای ایجاد و توسعه صنایع کشاورزی تفاوت معنی‌داری بین ترویج دولتی و خصوصی وجود نداشت.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج نشان داد میزان رضایت کشاورزان از خدمات و نحوه عملکرد مرکز در حالت خصوصی در کل بیشتر از حالت ترویج دولتی می‌باشد. این نتیجه بیانگر این است که میزان اثربخشی ترویج خصوصی در اغلب موارد از دیدگاه کشاورزان بیشتر از ترویج دولتی است. نتایج حاصل از این تحقیق با نتایج رضوانی و عربی (۱۳۸۵) و فرخی و صدیقی (۱۳۸۳)؛ لشگرآرا و حسینی (۱۳۸۷)؛ خاتون‌آبادی (۱۳۸۴) و باوا دی‌بی و همکاران (۲۰۰۹) هم‌خوانی دارد و با یافته‌های ربیعی، نادر و احمد (۱۳۸۸)؛ بهرامی و همکاران (۱۳۸۸) و دایلون، دی‌اس و تیواری، دی (۲۰۰۷) در تناقض است. با توجه به نتیجه فوق توصیه می‌شود روند واگذاری مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی به بخش خصوص در مراکز و شهرستان‌های دیگر اجرا شود. با توجه به میزان رضایت بالای کشاورزان در بخش دولتی توصیه می‌شود در مواردی شامل تهیه شناسنامه تولیدکنندگان و بهره‌برداران بخش کشاورزی، جمع‌آوری اطلاعات مربوط به عوامل تولید کشاورزی (نیروی انسانی، آب، خاک، سرمایه، مدیریت، ماشین‌آلات و ...) به‌منظور تشکیل بانک اطلاعات و شناسایی و معرفی کشاورزان جهت برخورداری از تسهیلات بانکی، به بخش خصوصی واگذار نشود و در حالت دولتی باقی بماند و در مواردی مانند ایجاد مزارع آموزشی، نمایش فیلم‌های آموزشی، اجرای جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و ...، توزیع و صدور حواله نهاده کشاورزی (بذر، کود و سموم شیمیایی و ...)، نظارت بر اجرای طرح‌های محوری گندم دیم و آبی، دانه‌های روغنی و ...، پیگیری انجام آزمایش‌ها، آب، خاک و برگ، زراعت، باغبانی، شیلات و ...، اجرای طرح‌های آمارگیری موردی کشاورزی، دام، منابع طبیعی و ... و مشاوره و زمینه‌سازی برای ایجاد و توسعه صنایع کشاورزی در حالت دولتی یا واگذاری به بخش خصوصی فرقی ندارد.

منابع

- بهتاش، م. ج؛ آجیلی، ع و اشرفی، پ (۱۳۸۵). نگرش کارکنان ترویج کشاورزی منطقه شمال غرب استان خوزستان نسبت به خصوصی سازی ترویج کشاورزی و عوامل مؤثر در آن. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، ۲(۲): ۱۱۱-۱۲۰.
- بهرامی، ا؛ شعبانعلی فمی، ح؛ پزشکی راد، غ و محمودی، م (۱۳۸۸). مقایسه عملکرد ادارات ترویج دولتی و شرکت‌های ترویج خصوصی با استفاده از شاخص‌های منتخب در استان همدان. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران (علوم کشاورزی ایران)*، ۴۰(۴): ۱۶۱-۱۶۸.
- خاتون‌آبادی، س. ا (۱۳۸۴). تعیین برخی ابعاد خصوصی‌سازی ترویج کشاورزی از دیدگاه کارشناسان و مروجین کشاورزی، مطالعه موردی استان اصفهان. *علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، علوم خاک و آب*، ۹(۱): ۴۱-۶۰.
- دین‌پناه، غ؛ خاتون‌آبادی، س. ا و اسکندری، ج (۱۳۸۶). بررسی پیامدها، موانع و امکان‌سنجی خصوصی‌سازی ترویج کشاورزی در استان اصفهان از دیدگاه کارشناسان. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران (علوم کشاورزی ایران)*، ۴۰(۳): ۶۱-۷۰.
- ربیعی، ه؛ نادر، ه و احمدی، ح (۱۳۸۸). بررسی نگرش کشاورزان شهرستان طبرستان نسبت به خصوصی‌سازی ترویج کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن. *سومین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی*.

- رضوانفر، ا و عربی، ف (۱۳۸۵). ادراک کشاورزان نسبت به خصوصی سازی خدمات ترویج امور دام در ایران. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*. ۲(۲):۴۵-۵۶.
- سعدی، ح؛ کلانتری، خ و ایروانی، ه (۱۳۸۷). اولویت سنجی نظام برتر ترویج در حفاظت آب، خاک و پوشش گیاهی (بیابان زدایی): فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP). *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*. ۴(۱):۱-۱۳.
- صدیقی، ح و بگلریان، م (۱۳۸۳). بررسی نگرش مدیران ارشد سازمان های جهاد کشاورزی نسبت به خصوصی ترویج در ایران. *علوم فنون کشاورزی و منابع طبیعی*. ۸(۴):۱۷-۲۸.
- فرخی، ص و صدیقی، ح (۱۳۸۳). بررسی نگرش کشاورزان و کارشناسان استان ایلام نسبت به خصوصی سازی ترویج کشاورزی. *علوم کشاورزی ایران*. ۳۶(۲):۳۹۹-۴۰۸.
- لشگرآرا، ف و حسینی، س. م (۱۳۸۷). تحلیل عوامل تعیین کننده نگرش کارشناسان ترویج وزارت جهاد کشاورزی نسبت به خصوصی سازی ترویج کشاورزی در ایران. *علوم کشاورزی ایران*. ۲(۱):۱۷۵-۱۸۳.
- Bawa, D.B & Ani, A.O & Nuhu, H.S. (۲۰۰۹). Perception of privatization and commercialization of agricultural extension services in Adamawa state, Nigeria. *American-Eurasian Journal of Sustainable Agriculture*. ۳(۳), pp. ۳۷۵-۳۸۰.
- Dhillon, D.S & Tiwari, D(۲۰۰۷). Perceived by the Agricultural Development Officers in privatizing the agricultural extension services in Punjab. *Annals of Agri Bio Research*. ۱۲ (۲), pp. ۱۷۹-۱۸